

УДК 94(477): 726:2-523.4

С.Б. Юрченко

ТРИ ЛИСТИ НІКОЛИ ТЕРЕЩЕНКА, ЩО СТОСУЮТЬСЯ БУДІВЕЛЬНОЇ ІСТОРІЇ ТРЬОХ-АНАСТАСІВСЬКОЇ ЦЕРКВИ

В статті йдеться про датування каплиці Скоропадських у Глухові.

Ключові слова: Терещенко, український архітектурний стиль.

Трьох-Анастасіївська церква у Глухові належить до найбільш яскравих прикладів неовізантійської архітектури в Україні. Перша мурована споруда храму була зведена ще гетьманом Іваном Скоропадським та його дружиною Анастасією. Згодом саме ця церква стала родовою усыпальницею для представників родини Скоропадських.

У 1884 р. будівельне відділення Чернігівського губернського правління затвердило проект нової Трьох-Анастасіївської церкви, розроблений петербурзьким архітектором А.Л. Гуном. Будівництво нової споруди велось з 1885 по 1893 роки [1, с. 350]. У сучасному російському виданні роком початку будівництва помилково вказано 1884 рік [2, с. 257]. Відповідно до указу Синоду від 1895 р. стара церква була розібрана і на її місці над склепом Скоропадських збудована капличка [1, с. 350].

Нещодавно виявлено три листи Ніколи Терещенка, що дозволяють уточнити деякі деталі будівельної історії як самої Трьох-Анастасіївської церкви, так і каплички. Всі три листи написані до управителя глухівських маєтків П.В. Бека. Перший з них відісланий із с. Головкивки біля Чигирини і датований 8 червня 1899 р. Ось його текст:

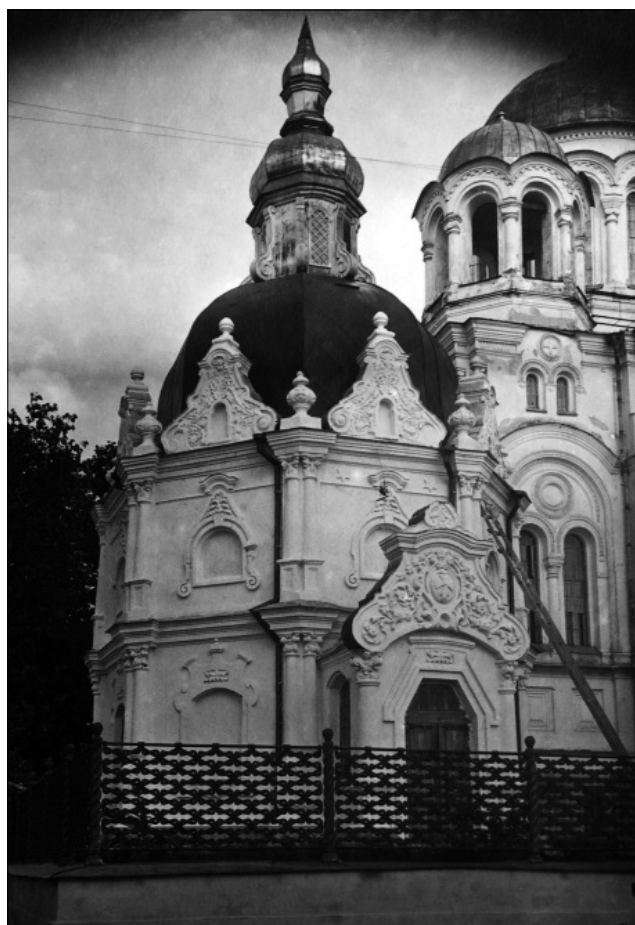
«Милостивый государь Петр Вильгельмович!

Я думаю, что Скоропадские должны быть у себя в деревне Чемер и я очень прошу Вас подвинуть дело на счет снесения остатка Старо-Анастасиевской церкви, построенной ими. По словам Ольги Николовны обрушившаяся церковь еще более портит вид новой и посему очень прошу Вас принять все меры чтоб убедить Скоропадских снести старую постройку поскорее и вообще о последствиях сообщить мне» [3, с. 44].

Із листа зрозуміло, що на час його написання стара церква ще не була розібрана повністю. Згадка про Ольгу Ніколівну, дочку Н. Терещенка, свідчить про те, що до справи були залучені кілька членів родини.

У другому листі, що помічений датою 17 червня 1899 р. і складений також у Головкивці, Нікола Терещенко пише: «Письмо Ваше от 14 июня я получил, как приедет Скоропадский, то пожалуйста настоятельно просите, чтобы он разобрал старую постройку Анастасиевской церкви.

Вы хорошо сделали, что послушали совета Надежды Владимировны и устроили из досок хоры, чтобы иметь наглядное представление как оно выйдет, а так как Вы пишете, что хоры очень будут затемнять то место, над которым они будут устроены, то когда приедет к Вам Мураш-

Лл. 1. Каплиця Скоропадських. Фото 1930 р. С. Таранушенка
ко посоветуйтесь с ним как сделать так, чтобы отнюдь не затемнять церковь и как это выйдет пришлите нам рисунок. Я думаю, что Мурашко к Вам уже приехал или должен скоро приехать, в Киеве его бомбандируют» [3, с. 45].

Згаданий у листі Скоропадський – це, скоріш за все, Павло Петрович, котрий через два десятиліття, а саме 29 квітня 1918 року, буде обраний гетьманом України. Саме він знаходився у цей час у від'їзді у Санкт-Петербурзі, де перебував на військовій службі у Кавалергардському полку у чині поручника [4, с. 37]. Його рідний брат Михайло через хворобу проживав переважно у Полошках.

Цікавим також є факт, що, незважаючи на освячення храму чотири роки потому, як велось це листування, у ньому ще тривали опоряджувальні роботи, зокрема, планувалося влаштувати хори. Зараз над західним компартиментом хорів немає, отже, цей задум був відхилений замовниками та залишився нереалізованим. В листі згадано прізвище Мурашка. Скоріш за все, мова йде про Олександра Івановича, який мав власну іконописну майстерню і, крім того, займався виготовленням церковних меблів та іншого начиння. Саме він обслуговував родину Терещенків, створюючи розписи та обстановку у численних церквах, що зводилися знаними підприємцями у своїх маєтках та у м. Києві. Раніше нічого не було відомо про участь Мурашка в опоряд-

дзужальних роботах в Трьох-Анастасіївській церкві у Глухові. Поява його прізвища у переліку творців храму відкриває цікаві дослідницькі горизонти та, можливо, згодом дозволить знайти його авторство у деяких збережених елементах інтер'єру.

Третій лист відправлений з Києва 28 липня 1899 р. В ньому Н. Терещенко повідомляв, що «вчера у меня был Черниговский губернатор и я при этом случае просил его оказать содействие к скорейшему утверждению строительным отделением представленного Скоропадскими плана на разборку старой постройки Трех-анастасиевской церкви и постройку вместо нея часовни, и губернатор обещал мне дело это двинуть, следовательно через дней 4–5 полагаю получите разрешение на разборку старой постройки церкви, а потому прошу Вас как только получится это разрешение, то похлопочите, чтобы Скоропадские немедленно приступили к разборке этой постройки» [3, с. 47].

Як бачимо, проект каплички над склепами Скоропадських на місці старої церкви був готовий вже у 1899 р. Визначальним є факт зведення каплиці у формах, що наслідували українське бароко. Відомий дослідник українського архітектурного модерну В. Чепелик у своїй монографії наводить у якості першого прикладу українського архітектурного стилю дерев'яний будинок у с. Лебединці, зведений у 1856 р. на замовлення Григорія Павловича Галагана академіком архітектури Є.І. Червінським [5, с. 47]. Потім після кількадесятирічної перерви до теми національного зодчества звернулися лише на початку ХХ ст. Етапним архітектурним твором для Лівобережжя став будинок Полтавського земства, запроєктований В.Г. Кричевським. Саме з цієї будівлі почалося відродження самобутніх форм національного зодчества. Цікаво, що проект земства розроблявся у 1903 р., а проект каплиці у Глухові – у 1899. Таким чином, каплиця Скоропадських хронологічно випереджає відому полтавську пам'ятку на чотири роки і є предтечею нової течії в українській архітектурі.

Архітектурне рішення нової Трьох-Анастасіївської церкви витримано у формах неовізантійського стилю, що на той час був популярним на території імперії. Натомість українські барокові мотиви популярними не були. Скоропадські свідомо протиставили космополітизму Терещенків національну традицію, через що в одному архітектурному комплексі опинилися дві цілком відмінні споруди. На даний час важко сказати, хто був автором проекту каплиці, але щодо задуму архітектурної програми можна висловити припущення, що він міг належати матері останнього гетьмана – Марії Андріївни Скоропадській, яка походила зі старовинного козацько-старшинського роду Миклашевських та займала активну позицію у питанні відновлення старовинних споруд. Стилістичні риси українського бароко повинні були підкреслювати давність роду та вірність багатовіковій традиції, чим, звичайно, не могли похвалитися Терещенки.

Враховуючи викладене, хочеться сподіватися, що каплиця Скоропадських у Глухові отримає належне їй місце в історії української архітектури на рубежі ХІХ–ХХ століть.

ПОСИЛАННЯ

1. Вечерський В.В. Пам'ятки архітектури і містобудування Лівобережної України. Виявлення, дослідження, фіксація. – Київ: Видавничий дім А.С.С., 2005. – 586 с.
2. Савельев Ю.Р. «Византийский стиль» в архитектуре России. Вторая половина ХІХ – начало ХХ века. – СПб.: Лики России – Проект – 2003, 2005. – 272 с.
3. Центральний державний історичний архів, м. Київ, ф. 830, оп. 1, спр. 31.
4. Скоропадський П.П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. – Київ-Філадельфія: Інститут української археографії та джерелознавства, 1995. – 494 с.
5. Чепелик В. В. Український архітектурний модерн. – Київ: КНУБА, 2000. – 378 с.

Юрченко С.Б. Три письма Николая Терещенко, касающихся строительной истории Трех-Анастасиевской церкви

В статье идет речь о датировке часовни Скоропадских в Глухове.

Ключевые слова: Терещенко, украинский архитектурный стиль.

Yurchenko S.B. Three letters of Mykola Tereshchenko, that touch building history of church of Three Anastasias

To the article speech goes about the dating of chapel of Skoropadsky in Hlukhiv.

Key words: Tereshchenko, Ukrainian architectural style.

10.04.2018 р.

УДК 94(477)

Ю.А. Шишкіна

НЕВІДОМИЙ МАЙСТЕР КАМ'ЯНИХ СПРАВ

На основі джерельної бази Державного архіву Чернігівської області досліджується історія храмового будівництва у с. Береза, що на Глухівщині. Аналізуючи проблему, автор вперше акцентує увагу на постаті невідомого архітектора, що займався спорудженням церкви у кінці ХІХ ст.

Ключові слова: архітектурна спадщина, спорудження церкви, дзвіниця, військовий інженер, с. Береза, Шосткинський пороховий завод.

Архітектурне надбання – наше історичне багатство. Тисячі пам'ятників, старовинних споруд прикрашають міста і села України. Вони повертають нас до яскравих сторінок нашої історії, розповідають про драматичні події. Однак, у більшості випадків автори цих архітектурних шедеврів залишаються в нащадків у несправедливому забутті. Повернення заслуженої слави і доброго імені будівничих, здавалось би, незначних храмових архітектурних споруд, і ставить за мету автор зазначеного дослідження.

Вивчення архітектурної спадщини Сумщини розпочалося ще у ХІХ ст. Відомості про окремі пам'ятки трапляються у працях архієпископа Філарета Гумілевсько-